

**ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ
ΛΗΔΑΣ ΚΟΥΡΣΟΥΜΠΑ
ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ
ΠΟΥ ΠΡΟΩΘΕΙ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΙΑ ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΝΙΑΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Λευκωσία, Μάρτιος 2019

Γωνία Απελλή και Παύλου Νιρβάνα 5^{ος} Όροφος, 1496 Λευκωσία
Τηλ. +357 22873200, Φαξ +35722872365
Ιστοσελίδα: www.childcom.org.cy, Ηλ. Διεύθυνση: childcom@ccr.gov.cy

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΗ ΘΕΣΗ

ΓΕΠ	Γραφείο Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού
Σύμβαση	Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού
ΣΔΑΑ	Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία
ΥΠΠ	Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού
ΓΔ	Γενική Διευθύντρια
ΥΠΠ	Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού
Ευρωπαϊκός Φορέας	Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική και Ενιαία Εκπαίδευση
Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Φορέα	Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Φορέα για τη χάραξη νομοθεσίας και την εφαρμογή μεταρρυθμιστικής πολιτικής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
A. Εισαγωγή	3
B. Ιστορικό μεταρρύθμισης και συστάσεις εμπειρογνομώνων	4
Γ. Νομικό Πλαίσιο	11
Γ.1 Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Σύμβαση)	11
Γ.1.1 Αρχή της Μη-Διάκρισης	11
Γ.1.2 Αρχή της Διασφάλισης του Συμφέροντος του Παιδιού	13
Γ.1.3 Προσανατολισμός της Εκπαίδευσης με βάση τη Σύμβαση	14
Γ.2 Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΣΔΑΑ)	14
Γ.3 Συμμόρφωση Κυπριακής Δημοκρατίας με το διεθνές δίκαιο	15
Γ.4 Εθνική Νομοθεσία σε σχέση με την Εκπαίδευση και εγκύκλιες οδηγίες ΥΠΠ	17
Δ. Διαπιστώσεις – Συμπεράσματα – Εισηγήσεις	19
Ε. Κατακλείδα	25

A. Εισαγωγή

1. Η παρούσα Θέση συντάχθηκε στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων που μου παρέχονται από τους περί Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Νόμους του 2007 και 2014 [N.74(I)/2007 και N.44(I)/2014] και, ιδιαίτερα, τα άρθρα 4(1)(δ) και (ε), και 4(2)(γ) και (δ).
2. Σκοπός της παρούσας Θέσης είναι να υποβληθούν οι **απόψεις μου στο πλαίσιο της διαβούλευσης** που διεξάγει το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (ΥΠΠ) σε σχέση με την εξαγγελθείσα εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και, ειδικότερα, σε σχέση με το προτεινόμενο πλαίσιο για μετάβαση από την Ειδική στην Ενιαία Εκπαίδευση. Ειδικότερα, επιδιώκεται η **αποτύπωση μιας προκαταρκτικής άποψης επί του νομοσχεδίου με τίτλο «Ο περί Ενιαίας Εκπαίδευσης (Δομές Υποστήριξης) Νόμος του 2019»**, το οποίο μου υποβλήθηκε για σχόλια. Η παρούσα Θέση περιλαμβάνει επισημάνσεις σε σχέση με αδυναμίες, παραλείψεις ή/και αντιφάσεις που έχω εντοπίσει στο πλαίσιο διαμόρφωσης νέας πολιτικής ή/και των νομοθετικών ρυθμίσεων, καθώς και **συνοπτικές εισηγήσεις**, υπό το φως των υποχρεώσεων του Κράτους που απορρέουν από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού («Σύμβαση») και τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία («ΣΔΑΑ»).
3. Στην παρούσα Θέση δεν θα αναφερθώ στο εύρος των παραπόνων που μου υποβλήθηκαν διαχρονικά σε σχέση με τις πολιτικές αποφάσεις ή/και διοικητικές πρακτικές που εφαρμόζει το ΥΠΠ σε θέματα Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης. Τα τελευταία χρόνια απηύθυνα, επανειλημμένα, προς τις αρμόδιες Αρχές εκτενείς διαπιστώσεις και εισηγήσεις, οι οποίες είναι ξεκάθαρα διατυπωμένες σε Εκθέσεις/ Θέσεις/ Τοποθετήσεις/ Πορίσματα¹ κ.ά. κείμενα που έχω δημοσιοποιήσει κατά

¹ “Θέση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού για το Ειδικό Σχολείο Ευαγγελισμός” (28/04/2010), “Θέση της Επιτρόπου για την Αγωγή και Εκπαίδευση Παιδιών με Αναπηρίες” (Δεκέμβρης 2011), “Έκθεση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά, αναφορικά με τον εντοπισμό παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες στα πλαίσια του σχολείου” (29/04/2014), “Έκθεση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά, αναφορικά με την πρακτική εφαρμογή των δικαιωμάτων των παιδιών που λαμβάνουν Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση στα δημόσια σχολεία” (Νοέμβριος 2014), “Πόρισμα της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με την καταγγελία για μείωση της βαθμολογίας μαθητή που λαμβάνει διευκολύνσεις λόγω αναπηρίας” (Ιανουάριος 2017), “Πόρισμα της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με την καταγγελία για αμφισβήτηση των διευκολύνσεων που λαμβάνει μαθήτρια με αναπηρίες κατά τη διεξαγωγή των τελικών εξετάσεων Γυμνασίου” (Φεβρουάριος 2017), “Έκθεση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά, αναφορικά με τις διαδικασίες και διοικητικές πρακτικές που διέπουν τη λήψη

καιρούς και τα οποία βρίσκονται αναρτημένα στην ιστοσελίδα του Γραφείου (<http://www.childcom.org.cy/>) μου στο σύνδεσμο «*Επίσημες Θέσεις, Εκθέσεις και Πορίσματα της Επιτροπής*».

B. Ιστορικό μεταρρύθμισης και συστάσεις εμπειρογνομώνων

4. Αναφορικά με τον τρόπο παροχής Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης στην Κύπρο, σε σχετική Έκθεση² που δημοσιοποίησα το 2017 εισηγήθηκα όπως, το ΥΠΠ προχωρήσει στη **σύσταση επιτροπής ανεξάρτητων εμπειρογνομώνων**, η οποία να προβεί σε αξιολόγηση του υφιστάμενου συστήματος παροχής εκπαίδευσης σε παιδιά με αναπηρία, διερευνώντας κατά πόσο το σύστημα αυτό συνάδει με τις πρόνοιες της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Σύμβαση) και της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΣΔΑΑ). Με ιδιαίτερη ικανοποίηση έχω επισημάνει ότι, το ΥΠΠ, υιοθέτησε αυτή την υπόδειξη, υποβάλλοντας σχετικό αίτημα στην Υπηρεσία Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission Structural Reform Support Service). Μέσω αυτής της διαδικασίας, ανατέθηκε σε εμπειρογνώμονες του Ευρωπαϊκού Φορέα για την Ειδική και Ενιαία Εκπαίδευση (European Agency for Special Needs and Inclusive Education) [εφεξής «**Ευρωπαϊκός Φορέας**»] η αξιολόγηση του υφιστάμενου εκπαιδευτικού συστήματος της Κύπρου και η υποβολή συστάσεων με στόχο τη μεταρρύθμιση στον εν λόγω τομέα.
5. Σε συνεδρία της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παιδείας και Πολιτισμού, στις 18/10/2017, κατά τη συζήτηση του θέματος «*Οι αυξημένες ανάγκες, τα προβλήματα και οι προοπτικές που δημιουργούνται στην ειδική εκπαίδευση*», ο Υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού εξήγγειλε διαβούλευση με τίτλο «**Διαμόρφωση μιας νέας πολιτικής που να διέπει την εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρίες στο εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου**» και παρέδωσε στην Επιτροπή κείμενο με σχετικές πληροφορίες ως προς την υφιστάμενη κατάσταση και το χρονοδιάγραμμα εφαρμογής της μεταρρύθμισης.

απόφασης για ένταξη παιδιών με αναπηρίες σε συγκεκριμένο πλαίσιο φοίτησης” (Μάιος 2017), “Σύνοψη των απόψεων της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού στα πλαίσια της Διαβούλευσης για τη διαμόρφωση νέας πολιτικής για την εξυπηρέτηση των αναγκών των παιδιών με αναπηρία ή άλλες εκπαιδευτικές ανάγκες” (Ιανουάριος 2018), «Θέση της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με τις διαδικασίες και τις διοικητικές πρακτικές σε σχέση με την ανάθεση συνοδών σε παιδιά που λαμβάνουν Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση» (Νοέμβριος 2018).

² «Έκθεση της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά, αναφορικά με τις διαδικασίες και διοικητικές πρακτικές που διέπουν τη λήψη απόφασης για ένταξη παιδιών με αναπηρίες σε συγκεκριμένο πλαίσιο φοίτησης» (Μάιος 2017). Η Έκθεση βρίσκεται αναρτημένη στην ιστοσελίδα της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού (www.childcom.org.cy) στο σύνδεσμο «*Επίσημες Θέσεις, Εκθέσεις και Πορίσματα της Επιτροπής*».

6. Ακολουθως, με επιστολή της Γενικής Διευθύντριας (ΓΔ) του ΥΠΠ, ημερομηνίας 21/11/2017, προς εμένα, με τον διευρυμένο τίτλο «*Διαβούλευση για τη διαμόρφωση νέας πολιτικής για την εξυπηρέτηση των αναγκών των παιδιών με αναπηρία ή άλλες εκπαιδευτικές ανάγκες*», απευθύνεται πρόσκληση προς όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να συμπληρώσουν σχετικό ερωτηματολόγιο σε ηλεκτρονική πλατφόρμα, «*με σκοπό τη διαμόρφωση μιας νέας πολιτικής και κατ' επέκταση μιας νέας Νομοθεσίας*» (όπως διατυπώνεται στην εισαγωγή του ερωτηματολογίου). Επιπλέον, διευκρινίζεται ότι: «*Η υφιστάμενη νομοθεσία και οι πρακτικές που ακολουθούνται στον χώρο της εκπαίδευσης των παιδιών με ειδικές ανάγκες, παρά το ότι αναπροσαρμόστηκαν κατά καιρούς την τελευταία εικοσαετία, χρειάζονται αναθεώρηση, ώστε να συνάδουν με τις διεθνείς συμβάσεις και τις αλλαγές που έχουν επέλθει στον χώρο της εκπαίδευσης. Το ΥΠΠ προτίθεται να διαμορφώσει ένα νομικό πλαίσιο προς αντικατάσταση των περί Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμων του 1999 έως 2014.*» Περαιτέρω, στο Μέρος Α' του ερωτηματολογίου διευκρινίζεται ότι, το ερωτηματολόγιο συμπληρώνεται από άτομα που εκφράζουν, είτε προσωπικές απόψεις, είτε απόψεις αρμόδιων Αρχών (Επιτρόπων, Υπουργείων, Υπηρεσιών, Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παιδείας), είτε απόψεις οργανωμένων συνόλων (Αναπηρικές Οργανώσεις, Οργανώσεις Γονέων, Εκπαιδευτικές Οργανώσεις και Επαγγελματικοί Σύνδεσμοι κ.ά.).
7. Εκπρόσωποι του Ευρωπαϊκού Φορέα επισκέφθηκαν την Κύπρο την περίοδο 2018-2019 και κατέγραψαν τις απόψεις των εμπλεκόμενων μερών. Στις 20/2/2018 πραγματοποίησα συνάντηση με τους εμπειρογνώμονες, όπου παρέθεσα αναλυτικά τις απόψεις μου, τις οποίες δημοσιοποίησα σε σχετική Σύνοψη³, με συγκεκριμένες αναφορές στην ενιαία εκπαίδευση, τον τρόπο λειτουργίας της Επαρχιακής Επιτροπής Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης και της Κεντρικής Επιτροπής Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, θέματα αξιολόγησης, επαγγελματικής κατάρτισης κ.ά. Με την εμπλοκή μου στη διαβούλευση επιδίωξα όπως αποτυπωθούν ξεκάθαρα οι διαπιστώσεις και εισηγήσεις μου ενώπιον της επιτροπής εμπειρογνομόνων, ούτως ώστε, η μεταρρύθμιση του ΥΠΠ να διαμορφωθεί προς την κατεύθυνση της διασφάλισης του δικαιώματος κάθε παιδιού στην εκπαίδευση, δημιουργώντας τις συνθήκες για ισότιμη πρόσβαση και συμμετοχή όλων των παιδιών σε πλαίσιο μη-διάκρισης.

³ «Σύνοψη των απόψεων της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού στα πλαίσια της Διαβούλευσης για τη διαμόρφωση νέας πολιτικής για την εξυπηρέτηση των αναγκών των παιδιών με αναπηρία ή άλλες εκπαιδευτικές ανάγκες» (Ιανουάριος 2018). Η Σύνοψη βρίσκεται αναρτημένη στην ιστοσελίδα της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού (www.childcom.org.cy) στο σύνδεσμο «*Επίσημες Θέσεις, Εκθέσεις και Πορίσματα της Επιτρόπου*».

8. Στις 3/10/2018 συγκροτήθηκε Πολυθεματική Συνεδρία στο ΥΠΠ, στην παρουσία των εμπειρογνομώνων, όπου ανακοινώθηκαν οι προκαταρκτικές Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Φορέα για τη χάραξη νομοθεσίας και την εφαρμογή μεταρρυθμιστικής πολιτικής (εφεξής «**Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Φορέα**»). Σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες, οι Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Φορέα **πρέπει να αποτελέσουν τη βάση της νέας νομοθεσίας**. Ως εκ τούτου, παραδόθηκε σχετικό αναλυτικό κείμενο με τίτλο «*Structural Support Reform Service: Special Education Reform in Cyprus, Deliverable 3: Draft Recommendations*» (36 σελίδες). Στο εκτενές κείμενο αναλύονται 23 Συστάσεις που αφορούν τη νομοθεσία, την πολιτική και τις δομές/διαδικασίες (legislation, policy, structures/processes) που πρέπει να περιλαμβάνει το νέο σύστημα με την ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης. Οι εμπειρογνώμονες τόνισαν ότι, η ενιαία εκπαίδευση προϋποθέτει: (α) **Σαφή νομοθεσία** (clear legislation), εξασφαλίζοντας το δικαίωμα σε κάθε μαθητή για ενιαίες και ισότιμες εκπαιδευτικές ευκαιρίες, (β) **Συνεπείς-επακόλουθες πολιτικές** (consequent policies), στηρίζοντας τη νομοθεσία, ώστε να βελτιωθούν οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες για όλους τους μαθητές και (γ) **Λειτουργικές δομές** (operational structures) για την εφαρμογή της νομοθεσίας και πολιτικής.
9. **Καθοριστικής σημασίας είναι η υπόδειξη των εμπειρογνομώνων ότι, η ενιαία εκπαίδευση δεν αφορά μόνο παιδιά με αναπηρία, αλλά όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές, ώστε να συμπεριλαμβάνει ισότιμες ευκαιρίες πρόσβασης σε ποιοτική εκπαίδευση, με ειδικότερες ρυθμίσεις ως προς την άρση των περιβαλλοντικών εμποδίων που αντιμετωπίζουν, κυρίως, οι ευάλωτες ομάδες του μαθητικού πληθυσμού (at risk children/learners).** Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission)⁴, ένα παιδί μπορεί να βρίσκεται σε ευάλωτη κατάσταση εξαιτίας διαφόρων παραγόντων, π.χ. αναπηρία (disability), κίνδυνος απώρευσης/κακοποίησης (at risk of neglect/abuse), μετανάστες/ αιτητές ασύλου (migrants/ asylum seekers), φτώχεια ή κοινωνική δυσμένεια (in poverty or socially disadvantaged), γλωσσική δυσμένεια (migrant and/or second language background), παιδιά υπό φροντίδα (in alternative care), περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες (limited access to services), Ρομά και παιδιά που διακινούνται (Roma and traveller children) κ.ά.

⁴ European Commission (2014), *Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care*. Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission.

10. Επιγραμματικά, οι **Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Φορέα** περιλαμβάνουν τα εξής στοιχεία:

10.1 Συστάσεις ως προς τη Νομοθεσία:

- i. Διασφάλιση ποιοτικών ευκαιριών εκπαίδευσης κάθε μαθητή στην τοπική του κοινότητα.
- ii. Προσέγγιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων με βάση την αρχή του «Καθολικού Σχεδιασμού» (Universal Design for Learning)
- iii. Κοινωνικό μοντέλο αναπηρίας (και όχι ταμπελοποίηση/επισήμανση μεμονωμένων ατόμων) – Η νέα ορολογία πρέπει να αναφέρεται σε μαθητές με «επιπρόσθετες ανάγκες υποστήριξης» (additional support needs), για άρση των περιβαλλοντικών εμποδίων.
- iv. Η ενιαία εκπαίδευση (inclusion education) πρέπει να είναι διατομεακή (cross-sectoral) και διυπουργική (cross-ministerial).
- v. Η έννοια της διάκρισης (discrimination) πρέπει να ορίζεται ξεκάθαρα μέσα από τη νομοθεσία.
- vi. Μοντέλο παροχής τριών επιπέδων υποστήριξης στο γενικό σχολείο (mainstream school): (α) **Γενική υποστήριξη** (*general support*), η οποία να παρέχεται στις ευάλωτες ομάδες, χωρίς να απαιτείται «επίσημη απόφαση», (β) **Εντατική υποστήριξη** (*intensified support*), η οποία μπορεί να περιλαμβάνει επιπρόσθετη διδασκαλία, διαφοροποιημένο αναλυτικό πρόγραμμα, συνδιδασκαλία κ.ά. και (γ) **Ειδική υποστήριξη** (*special support*), η οποία περιλαμβάνει επιπρόσθετα μέτρα, σημαντική αναπροσαρμογή του αναλυτικού προγράμματος και της αξιολόγησης, ατομικό πρόγραμμα εκπαίδευσης κ.ά. Σημειώνεται ότι, **η μετάβαση σε κάθε επόμενο επίπεδο υποστήριξης εφαρμόζεται μόνο αν η προηγούμενη μορφή υποστήριξης έχει αποδειχτεί ανεπαρκής.**
- vii. Η ενιαία εκπαίδευση μαθητών με επιπρόσθετες ανάγκες υποστήριξης πρέπει να παρέχεται στο γενικό σχολείο, αλλά σε περιπτώσεις που η υποστήριξη αποδειχτεί ανεπαρκής, τότε οι μαθητές μπορούν να φοιτήσουν σε Ειδικές Μονάδες γενικών σχολείων (με ξεκάθαρα καθορισμένα καθήκοντα προσωπικού) ή σε άλλο ειδικό πλαίσιο (special setting) για **όσο το δυνατό περιορισμένο χρόνο**, μέχρι τη **σταδιακή μετατροπή των Ειδικών Σχολείων σε Κέντρα Στήριξης για την Ενιαία Εκπαίδευση** (Resource Centres for Inclusion).
- viii. Η νομοθεσία πρέπει να υποστηρίζει ξεκάθαρα τη μετατροπή των Ειδικών Σχολείων, αυξάνοντας, παράλληλα, τη δυναμική των γενικών σχολείων ως προς την παροχή ενιαίας εκπαίδευσης.
- ix. Υποστήριξη του ενεργού ρόλου και της συμμετοχής παιδιών και γονέων ως προς τη διατύπωση απόψεων και αναπροσαρμογή προγραμμάτων, με τρόπο που να εξυπηρετείται το καλύτερο συμφέρον του παιδιού.

10.2 Συστάσεις ως προς την Πολιτική:

- x. Δικαιωματική προσέγγιση που να επιδιώκει την ποιότητα και την ισοτιμία στην εκπαίδευση.
- xi. Ενδυνάμωση επαγγελματιών, ώστε να ανταποκρίνονται ικανοποιητικά στις ανάγκες των μαθητών.
- xii. Το αναλυτικό πρόγραμμα να συνάδει με την αρχή του Καθολικού Σχεδιασμού.
- xiii. Εξασφάλιση κατάλληλων δομών και διαδικασιών για παροχή ενιαίας εκπαίδευσης σε όλους τους μαθητές.
- xiv. Οι εξειδικευμένες υποστηρικτικές υπηρεσίες (στις οποίες συμπεριλαμβάνονται η φυσιοθεραπεία, η εργοθεραπεία, η λογοθεραπεία, η ψυχοθεραπεία κ.ά.) να είναι διαθέσιμες στα γενικά σχολεία.
- xv. Διαθέσιμες και προσβάσιμες υποδομές σε όλα τα δημόσια σχολεία.
- xvi. Ενεργός ρόλος και συνεργασία μαθητών και γονέων με το σχολείο. Να είναι **ισότιμοι εταίροι** στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

10.3 Συστάσεις ως προς τις Λειτουργικές αρχές (δομές και διαδικασίες):

- xvii. Να εφαρμοστούν μέτρα και σχέδια δράσης για την ενιαία εκπαίδευση μαθητών με επιπρόσθετες ανάγκες υποστήριξης, ώστε **να αποφευχθούν οι περιττές τοποθετήσεις σε Ειδικά Σχολεία**. Το επιδιωκόμενο είναι όπως, οι μαθητές περνούν **τουλάχιστον το 80% του σχολικού χρόνου στη γενική τάξη** μαζί με τους συμμαθητές τους, ώστε να θεωρείται ενιαίο το εκπαιδευτικό πλαίσιο. [Σημείωση: Αυτός θεωρείται ο **λειτουργικός ορισμός του ενιαίου εκπαιδευτικού πλαισίου**, σύμφωνα με τους εκπροσώπους των Υπουργείων. (*«Operational definition of an inclusive setting, in agreement with the ministerial representatives»*).]
- xviii. **Ανάπτυξη σχεδίων δράσης με ξεκάθαρο χρονοδιάγραμμα** για μετατροπή των Ειδικών Σχολείων σε Κέντρα Στήριξης για την Ενιαία Εκπαίδευση. Παράλληλα, πρέπει να επιδιώκεται η σταδιακή μεταφορά των μαθητών από τα Ειδικά Σχολεία στα γενικά σχολεία με την κατάλληλη έμπυχη και τεχνική υποστήριξη.
- xix. Καθορισμός ξεκάθਾਰου ρόλου και αρμοδιοτήτων των Κέντρων Στήριξης για την Ενιαία Εκπαίδευση (π.χ. υποστήριξη εκπαιδευτικών γενικών σχολείων και ειδικών παιδαγωγών, ανάπτυξη ατομικών προγραμμάτων εκπαίδευσης, οργάνωση ενδοϋπηρεσιακής επιμόρφωσης, οργάνωση συνδιδασκαλίας κ.ά.).
- xx. Ανάπτυξη σχεδίων δράσης για την παροχή των τριών επιπέδων υποστήριξης στα γενικά σχολεία, όπως αναλύθηκε στο 10.1vi πιο πάνω.
- xxi. Καθορισμός μηχανισμών για έγκαιρη διάγνωση, πρόληψη και έγκαιρη παρέμβαση, με τη συγκρότηση διεπιστημονικών (πολυθεματικών) ομάδων και τη **λειτουργία Περιφερειακών Κέντρων για Αξιολόγηση και Υποστήριξη**

της Ενιαίας Εκπαίδευσης (Regional Centres for Assessment and Support for Inclusive Education).

- xxii. Καθορισμός στρατηγικών για την αντιμετώπιση της ποικιλομορφίας αναγκών, π.χ. ευέλικτο ενιαίο αναλυτικό πρόγραμμα, προσβάσιμο υλικό, διαφοροποίηση, συνδιδασκαλία από δεύτερο προσοντούχο εκπαιδευτικό, υποδομές, επιμόρφωση, καθορισμός κριτηρίων πρόσληψης και απαιτούμενων προσόντων του βοηθητικού προσωπικού/ συνοδών κ.ά.
- xxiii. Προϋπηρεσιακή και συνεχής ενδοϋπηρεσιακή κατάρτιση προσωπικού.

11. Στις 12/12/2018 συγκλήθηκε εκ νέου Πολυθεματική Συνεδρία στο ΥΠΠ, στην παρουσία των εμπειρογνομόνων, όπου ανακοινώθηκαν επιγραμματικά οι τελικές Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Φορέα. [Σημειώνεται ότι, δεν κοινοποιήθηκε γραπτό κείμενο με τις τελικές Συστάσεις.] Εντούτοις, πραγματοποιήθηκε συνοπτική παρουσίαση και παραδόθηκε κείμενο με τις σημειώσεις της παρουσίασης, η οποία τιτλοφορείται «*Special Education Reform in Cyprus – Μεταρρύθμιση της ειδικής εκπαίδευσης στην Κύπρο*». Με την παρουσίαση επιβεβαιώθηκαν τα κυριότερα στοιχεία των προκαταρκτικών συστάσεων, με αναφορά στις εξής διαφοροποιήσεις:

- i. Προσθήκη τριών νέων Συστάσεων του Ευρωπαϊκού Φορέα, οι οποίες καλύπτουν τα ακόλουθα θέματα: (α) Διασφάλιση διαδικασιών εντοπισμού και αξιολόγησης των αναγκών υποστήριξης των μαθητών σε πρώιμο στάδιο, (β) Δημιουργία κεντρικής συντονιστικής μονάδας στο ΥΠΠ για καλύτερο συντονισμό και χρήση πόρων και (γ) Προώθηση διατομεακής και διυπουργικής συνεργασίας για τις υπηρεσίες που απευθύνονται σε πολύ νέους μαθητές (0-3 χρονών).
- ii. Συγχώνευση δύο προηγούμενων συστάσεων που αφορούσαν τη μετατροπή των Ειδικών Σχολείων σε Κέντρα Υποστήριξης της Ενιαίας Εκπαίδευσης.
- iii. Παράλειψη ορισμένων πληροφοριών που αναφέρονται κυρίως στη φάση εφαρμογής του νέου Νόμου [χωρίς, όμως, να προσδιορίζει ποιες πληροφορίες παραλείφθηκαν].

12. Δόθηκε έμφαση στο ότι, «η νομοθεσία πρέπει να διασφαλίσει σαφείς διαδικασίες εντοπισμού και αξιολόγησης των αναγκών υποστήριξης των μαθητών σε πρώιμο στάδιο». Ως εκ τούτου, πρέπει να ενεργοποιηθούν «μηχανισμοί για να προσδιορίσουν τις ανάγκες στήριξης των μαθητών όσο το δυνατόν νωρίτερα και να προσανατολίζουν προς την κατεύθυνση της έγκαιρης παρέμβασης και πρόληψης». Σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες, τέτοιοι μηχανισμοί μπορεί να περιλαμβάνουν την πιο ενεργό συμμετοχή των σχολείων στη διαδικασία της αρχικής αναγνώρισης των μαθητών σε κίνδυνο, την ανάπτυξη ειδικών κριτηρίων με διαφάνεια για την καθοδήγηση της διαδικασίας αξιολόγησης και τη δημιουργία

«Περιφερειακών Ομάδων Αξιολόγησης και Υποστήριξης» για την ενιαία εκπαίδευση, η σύσταση των οποίων να είναι διεπιστημονική.

13. Ως προς την έννοια της διάκρισης στην ενιαία εκπαίδευση (discrimination in inclusive education), δηλώνεται ξεκάθαρα ότι: *«Η έννοια της διάκρισης στην ενιαία εκπαίδευση θα πρέπει να καθοριστεί σαφώς στη νομοθεσία και θα πρέπει να καλύπτει πολλαπλές και διατομεακές μορφές διάκρισης»*, όπως είναι για παράδειγμα *«η άρνηση εύλογων προσαρμογών ως μορφή διάκρισης σχετικά με προσωπικά χαρακτηριστικά»* κ.ά.
14. Στη συγκεκριμένη Πολυθεματική Συνεδρία (12/12/2018) διατυπώθηκε ο προβληματισμός, κατά πόσο οι προτεινόμενες δομές υποστήριξης συνάδουν με τις πρόνοιες της ΣΔΑΑ, δεδομένου και του μεγάλου εύρους αντιδράσεων των οργανωμένων γονέων. [Σημειώνεται ότι, μερίδα γονέων υποστήριξε τη συνέχιση της λειτουργίας των Ειδικών Σχολείων στην υφιστάμενη μορφή τους, ενώ, αντίθετα, υπήρξαν οργανωμένα σύνολα γονέων που εξέφρασαν την εντελώς αντίθετη άποψη, απαιτώντας, δηλαδή, την άμεση κατάργηση όλων των δομών εκπαίδευσης που θεωρούν διαχωριστικές, στη βάση της επιχειρηματολογίας ότι, η συνέχιση της λειτουργίας τους στην υφιστάμενη μορφή παραβιάζει τη ΣΔΑΑ. Απαντώντας σε αυτόν τον προβληματισμό, οι εμπειρογνώμονες διαβεβαίωσαν ότι, οι πρόνοιες της ΣΔΑΑ λήφθηκαν σοβαρά υπόψιν κατά τη διαμόρφωση των Συστάσεων του Φορέα και ότι, όλες οι εισηγήσεις τους συνάδουν με τις βασικές αρχές που κατοχυρώνουν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση. Περαιτέρω, διευκρινίστηκε ότι, οι Συστάσεις του Φορέα, στο σύνολό τους, αποτυπώνουν την εξελικτική πορεία που ακολούθησαν οι πλείστες ευρωπαϊκές χώρες κατά τη μετάβαση από την ειδική στην ενιαία εκπαίδευση, επισημαίνοντας, όμως, ότι, η πορεία αυτή σε κάποιες ευρωπαϊκές χώρες είχε διάρκεια μέχρι και δύο δεκαετίες για την πλήρη εφαρμογή της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.
15. Υπό το φως αυτής της προσέγγισης, και απαντώντας στις αντιδράσεις των γονέων, τόνισα ότι, **σε κάθε περίπτωση επιβάλλεται να αξιολογείται πρωτίστως το συμφέρον του παιδιού**. Επομένως, η απόφαση που λαμβάνεται για κάθε παιδί δεν πρέπει να καθορίζεται με κριτήριο «τι θέλει ο γονιός» ούτε «τι βολεύει το σχολείο», αλλά **να υπάρχουν ξεκάθαρες δικλείδες ασφαλείας που να κατοχυρώνουν ότι, η εξελικτική πορεία κάθε παιδιού προς την ενιαία εκπαίδευση ανταποκρίνεται στο εύρος των αναγκών του και πληροί τεκμηριωμένα κριτήρια ότι εξυπηρετεί πρωτίστως το συμφέρον του**. Παράλληλα με την κατάρτιση του νομοσχεδίου, εισηγήθηκα όπως ετοιμαστεί σχετικό Επεξηγηματικό Σημείωμα, το οποίο να συνοδεύει το βασικό κείμενο του Νόμου και να περιλαμβάνει στοιχεία της πιο πάνω φιλοσοφίας, δηλαδή τη συνάφεια και συμβατότητα με τις διεθνείς Συμβάσεις και πληροφορίες σε σχέση

με τον τρόπο εφαρμογής της μεταρρύθμισης στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, ώστε, τεκμηριωμένα, ο νέος Νόμος να προσανατολίζεται προς τη δημιουργία ενός ενιαίου εκπαιδευτικού συστήματος χωρίς διακρίσεις ή αποκλεισμούς.

16. Στις 19/2/2019 συγκροτήθηκε Πολυθεματική Συνεδρία στο ΥΠΠ, στην παρουσία των εμπειρογνομώνων, και παραδόθηκε το τελικό προσχέδιο του νομοσχεδίου με τίτλο «**Ο περί Ενιαίας Εκπαίδευσης (Δομές Υποστήριξης) Νόμος του 2019**», μαζί με συνημμένο **Επεξηγηματικό Σημείωμα**, το οποίο υποβλήθηκε σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη για σχόλια.

17. Το νομοσχέδιο συνιστά, στην ουσία, έναν συνοπτικό Νόμο-πλαίσιο (framework law), με την έναρξη της ισχύος του οποίου καταργείται ο υφιστάμενος περί Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμος του 1999 [Ν.113(I)/1999, όπως τροποποιήθηκε]⁵. Το νομοσχέδιο περιλαμβάνει προοίμιο και έξι συνοπτικά Μέρη, ως εξής:

- i. Προκαταρκτικά
- ii. Παροχή Ενιαίας Εκπαίδευσης
- iii. Κέντρα Στήριξης για την Ενιαία Εκπαίδευση και Τάξεις Εξειδικευμένης Στήριξης
- iv. Συντονιστικές Ενδοσχολικές Ομάδες, Ομάδες Αξιολόγησης και Στήριξης, Δευτεροβάθμιο Σώμα Εξέτασης Ενστάσεων και Κεντρική Ομάδα Συντονισμού
- v. Συμμετοχή γονέων και παιδιών
- vi. Ποικίλες διατάξεις

18. Το Επεξηγηματικό Σημείωμα περιλαμβάνει Εισαγωγή, αναφορά στις έννοιες/ νέες ερμηνείες και σύνοψη των βασικότερων στοιχείων του νομοσχεδίου.

Γ. Νομικό Πλαίσιο

Γ.1 Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Σύμβαση)⁶

Γ.1.1 Αρχή της Μη-Διάκρισης

19. Με βάση την **Αρχή της Μη-Διάκρισης**, η οποία ορίζεται στο **Άρθρο 2** της Σύμβασης, τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα

⁵ http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/1999_1_113/full.html

⁶ Convention on the Rights of the Child, New York, 20 November 1989,

<http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/All/EC4B08A25498EE64C2257463002670A7?OpenDocument>

(Η Κύπρος κύρωσε τη Σύμβαση στις 7 Φεβρουαρίου 1991)

που αναφέρονται στη Σύμβαση **«και να τα εξασφαλίζουν σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση»⁷.**

20. Η Αρχή της Μη-Διάκρισης **δεν σημαίνει και ίδια μεταχείριση.** Η διασφάλιση, σε όλα τα άτομα, ισότιμων ευκαιριών και δίκαιων προοπτικών πρόσβασης σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας προβλέπει, αφενός, **«ότι τα πρόσωπα που βρίσκονται σε όμοιες καταστάσεις πρέπει να τυγχάνουν όμοιας μεταχείρισης και να μην υφίστανται δυσμενέστερη μεταχείριση λόγω κάποιου ιδιαίτερου «προστατευόμενου» χαρακτηριστικού το οποίο διαθέτουν»⁸,** και αφετέρου, ότι **«...τα πρόσωπα που βρίσκονται σε διαφορετικές καταστάσεις πρέπει να τυγχάνουν διαφορετικής μεταχείρισης στον βαθμό που αυτό απαιτείται προκειμένου να τους επιτρέπεται η αξιοποίηση συγκεκριμένων πρακτικών σε ισότιμη βάση με άλλα άτομα. Ως εκ τούτου, κατά την εφαρμογή συγκεκριμένων πρακτικών ή τη θέσπιση συγκεκριμένων κανόνων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ίδια ακριβώς προστατευόμενα χαρακτηριστικά»⁹.** Σημειώνεται ότι, η αναπηρία είναι ένα από τα 'προστατευόμενα' χαρακτηριστικά που αναγνωρίζονται από την ευρωπαϊκή νομοθεσία κατά των διακρίσεων.¹⁰ Ως εκ τούτου, διακρίσεις μπορούν να προκύψουν, όχι μόνο λόγω της διαφορετικής μεταχείρισης προσώπων που βρίσκονται σε όμοιες περιστάσεις, **αλλά και λόγω της ίδιας μεταχείρισης προσώπων που βρίσκονται σε διαφορετικές περιστάσεις.**

21. Σύμφωνα με την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού:

«Η δέσμευση της Μη Διάκρισης, απαιτεί από τα Κράτη να εντοπίζουν, κατά τρόπο ενεργό, τα μεμονωμένα παιδιά και τις ομάδες παιδιών, των οποίων η υλοποίηση των δικαιωμάτων δυνατόν να απαιτεί τη λήψη ειδικών μέτρων [...] Η αντιμετώπιση των διακρίσεων δυνατόν να απαιτεί αλλαγές στη νομοθεσία, στον τρόπο διαχείρισης και κατανομής των πόρων, όπως και τη λήψη εκπαιδευτικών μέτρων για την αλλαγή στάσεων».¹¹

⁷ CRC Committee (2003), General Comment No.5: General Measures of Implementation of the Convention of the Rights of the Child, para.12

⁸ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εγχειρίδιο Σχετικά με την Ευρωπαϊκή Νομοθεσία Κατά των Διακρίσεων. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2010) σελ. 25

⁹ ο.π.π. σελ. 26.

¹⁰ ο.π.π. σελ. 31.

¹¹ CRC Committee (2003), General Comment No. 5: General Measures of Implementation of the Convention on the Rights of the Child, para. 12.

Γ.1.2 Αρχή της Διασφάλισης του Συμφέροντος του Παιδιού

22. Η **Αρχή της Διασφάλισης του Συμφέροντος του Παιδιού** ως διακριτής προσωπικότητας¹² ορίζεται στο **Άρθρο 3(1)** της Σύμβασης και καθορίζει ότι, σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν παιδί, είτε αυτές λαμβάνονται στη σφαίρα της δημόσιας είτε της ιδιωτικής ζωής, το παιδί έχει δικαίωμα, κατά πρώτο, **να αξιολογείται το συμφέρον του** και, κατά δεύτερο, **η διασφάλιση του συμφέροντος του να έχει πρωταρχική σημασία**.
23. Το συμφέρον του παιδιού πρέπει να αξιολογείται στη βάση της συγκεκριμένης κατάστασης στην οποία βρίσκεται, του περιβάλλοντος και των αναγκών του, με τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η σωματική, ψυχολογική, ηθική και πνευματική του ακεραιότητα, καθώς, επίσης, η ανθρωπινή του αξιοπρέπεια.
24. Σε κάθε απόφαση πρέπει να λαμβάνεται υπόψη **«πρωτίστως το συμφέρον του παιδιού»**, με τρόπο, δηλαδή, που να του προσδίδεται προτεραιότητα έναντι άλλων παραγόντων που πιθανόν να εμπλέκονται σε μια απόφαση/δράση. Η έμφαση που δίνει η Σύμβαση στο συμφέρον του παιδιού στηρίζεται στο ότι, το παιδί βρίσκεται σε μια ιδιαίτερα ευάλωτη κατάσταση, λόγω της εξάρτησής του από τους ενήλικες και του γεγονότος ότι οι δεξιότητες και ο βαθμός ωριμότητάς του βρίσκονται ακόμα σε εξέλιξη.
25. Σε κάθε περίπτωση λήψης απόφασης, η οποία επηρεάζει ένα συγκεκριμένο παιδί, αναγνωρισμένη ομάδα παιδιών ή παιδιά γενικά, πρέπει **να αξιολογούνται οι επιπτώσεις (αρνητικές και θετικές) που, ενδεχομένως, να επιφέρει η συγκεκριμένη απόφαση στο παιδί** και να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη αυτή η αξιολόγηση στη λήψη απόφασης. **Η αξιολόγηση και ο καθορισμός του τι, τελικά, είναι προς το συμφέρον ενός παιδιού προϋποθέτει ότι, μέσα στη διαδικασία υπάρχουν εγγυήσεις** οι οποίες διασφαλίζουν ότι, πράγματι, έγινε σωστή αξιολόγηση και ότι λήφθηκε η καλύτερη δυνατή απόφαση για το παιδί, **τεκμηριώνοντας με ποιον τρόπο δόθηκε προτεραιότητα στο συμφέρον του παιδιού, έναντι άλλων παραγόντων.**
26. Σημειώνεται ότι, η αναπηρία θεωρείται μια κατάσταση η οποία θέτει ένα παιδί σε ευάλωτη θέση και θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όταν αξιολογείται και καθορίζεται το συμφέρον του σε σχέση με το υπό εξέταση θέμα που το αφορά.

¹² Committee on the Rights of the Child (2013): General comment No.14 on the right of the child to have his or her best interest taken as a primary consideration (art.3, para.1).

Γ.1.3 Προσανατολισμός της Εκπαίδευσης με βάση τη Σύμβαση

27. Στο **Άρθρο 29** της Σύμβασης, παρατίθενται οι στόχοι στους οποίους τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεώνονται να κατευθύνουν την παρεχόμενη εκπαίδευση στα πλαίσια της επικράτειάς τους. Ως πρώτος στόχος καθορίζεται η επιδίωξη **«της ανάπτυξης της προσωπικότητας του παιδιού και η πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του»** [Άρθρο 29(1)(α)].
28. Η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού τονίζει, σε σχέση με το **Άρθρο 29** της Σύμβασης, ότι οι στόχοι της εκπαίδευσης πρέπει να προωθούν, να υποστηρίζουν και να προστατεύουν την εγγενή σε κάθε παιδί ανθρώπινη αξιοπρέπεια.¹³ Το συγκεκριμένο Άρθρο, όχι μόνο αναγνωρίζει μια **ποιοτική διάσταση στο δικαίωμα στην εκπαίδευση**, αλλά και επιμένει ώστε η **εκπαίδευση να είναι παιδοκεντρική, φιλική στα παιδιά και, παράλληλα, να τα ενισχύει**. Η Επιτροπή υπογραμμίζει περαιτέρω ότι το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση, **δεν είναι μόνο θέμα πρόσβασης, αλλά και περιεχομένου**.
29. Παράλληλα, στα πλαίσια του πνεύματος που εισάγει η Σύμβαση και, ειδικότερα, στη βάση του **Άρθρου 23(3)**, η παρεχόμενη στα παιδιά με μαθησιακές ή άλλες δυσκολίες εκπαίδευση θα πρέπει να δίνεται με τρόπο που αυτή να εξασφαλίζει την πληρέστερη, κατά το δυνατόν, **κοινωνική τους ενσωμάτωση** και τον πλήρη σεβασμό στην εγγενή αξιοπρέπεια κάθε παιδιού. Επιπλέον, αναγνωρίζεται το δικαίωμα των παιδιών με αναπηρία να τυγχάνουν **εξειδικευμένης φροντίδας και βοήθειας**, η οποία να είναι **προσαρμοσμένη στην κατάσταση του κάθε παιδιού και στις περιστάσεις αυτών που αναλαμβάνουν τη φροντίδα τους**.

Γ.2 Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΣΔΑΑ)¹⁴

30. Για την κατοχύρωση του δικαιώματος των Ατόμων με Αναπηρία στην εκπαίδευση, χωρίς διάκριση και βάσει των ίσων ευκαιριών, **στο Άρθρο 24 της ΣΔΑΑ** τονίζεται ότι, πρέπει να διασφαλίζονται τα εξής:
- i. τα άτομα με αναπηρία δεν αποκλείονται από το γενικό εκπαιδευτικό σύστημα λόγω της αναπηρίας τους,
 - ii. τα άτομα με αναπηρία μπορούν να έχουν πρόσβαση σε μια ενταξιακή, ποιοτική και δωρεάν πρωτοβάθμια εκπαίδευση και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σε ίση βάση με τους άλλους, στις κοινότητες στις οποίες ζουν,

¹³ CRC Committee (2003), General Comment No.1: The aims of education, para.1.

¹⁴ http://www.mlsl.gov.cy/mlsi/dsid/dsid.nsf/dsipd08_gr/dsipd08_gr?OpenDocument

- iii. παρέχεται εύλογη προσαρμογή των αναγκών του ατόμου,
- iv. τα άτομα με αναπηρία θα λαμβάνουν την υποστήριξη που απαιτείται, εντός του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος, για να διευκολύνουν την αποτελεσματική τους εκπαίδευση,
- v. αποτελεσματικά εξατομικευμένα μέτρα υποστήριξης παρέχονται σε περιβάλλοντα που μεγιστοποιούν την ακαδημαϊκή και κοινωνική ανάπτυξη, σύμφωνα με το σκοπό της πλήρους ένταξης

Γ.3 Συμμόρφωση Κυπριακής Δημοκρατίας με το διεθνές δίκαιο

31. Η συμμόρφωση με το διεθνές δίκαιο, που δεσμεύει την Κυπριακή Δημοκρατία, πρέπει να έχει ως κριτήριο τις απαιτήσεις και τα πρότυπα των πιο πάνω Συμβάσεων, όπως αυτά αναλύονται ολοκληρωμένα στα σχετικά Γενικά Σχόλια που εκδίδονται¹⁵ από τις αρμόδιες Επιτροπές της κάθε Σύμβασης.

32. Δυνάμει της **Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού**, διασφαλίζονται για όλα ανεξαιρέτως τα παιδιά οι αρχές και τα πάγια δικαιώματα του **σεβασμού του συμφέροντος του παιδιού [Άρθρο 3(1)]**, της **μη-διάκρισης (Άρθρο 2)** και το δικαίωμα σε **ισότητα ευκαιριών σε ό,τι αφορά το δικαίωμα στην εκπαίδευση (Άρθρο 28)**, η οποία οφείλει να έχει τον σκοπό και τον χαρακτήρα που προσδιορίζεται στο **Άρθρο 29** της Σύμβασης, με ιδιαίτερη αναφορά στην **ανάπτυξη της προσωπικότητας** του κάθε παιδιού και την πληρέστερη δυνατή **ανάπτυξη των χαρισμάτων** του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του. Αυτές οι απαιτήσεις συνυπάρχουν και εφαρμόζονται αδιαίρετα, αφενός με το **Άρθρο 23** της Σύμβασης που κατοχυρώνει το **δικαίωμα των παιδιών με αναπηρία σε «πλήρη και αξιοπρεπή ζωή»** υπό συνθήκες που εγγυώνται την **αξιοπρέπεια**, ευνοούν την **αυτονομία** τους και διευκολύνουν την **ενεργό συμμετοχή** τους στη ζωή του συνόλου και αφετέρου με τη **ΣΔΑΑ**, ιδίως το **Άρθρο 24 (δικαίωμα στην ενιαία εκπαίδευση)**, το **Άρθρο 5 (ισότητα και μη-διάκριση)**, το **Άρθρο 7 (παιδιά με αναπηρία)** και το **Άρθρο 9 (προσβασιμότητα)**. Για όλες τις πιο πάνω διατάξεις, οι αρμόδιες Επιτροπές του ΟΗΕ για τις δύο Συμβάσεις, έχουν δημοσιεύσει αντίστοιχα **Γενικά Σχόλια**, προς άρση των αμφιβολιών ως προς περιεχόμενο και την ερμηνεία τους και την πλήρη καθοδήγηση των Κρατών κατά την εφαρμογή τους.

¹⁵ Ιδιαίτερα σημαντικά για τον παρόν θέμα είναι, ανάμεσα σε άλλα, το Γενικό Σχόλιο Αρ. 4 (2016) για το δικαίωμα στην ενιαία εκπαίδευση της Επιτροπής για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, καθώς επίσης και τα Γενικά Σχόλια Αρ. 1 (2014) και Αρ. 6 (2017), της ίδιας Επιτροπής για την προσβασιμότητα και την αρχή της ίσης μεταχείρισης/ μη-διάκρισης με βάση την αναπηρία, αντίστοιχα. Επίσης, από πλευράς της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού, το Γενικό Σχόλιο Αρ. 13, για το συμφέρον του παιδιού, Αρ. 1 (Παράρτημα ΙΧ) για τους στόχους της εκπαίδευσης βάσει του άρθρου 29(1) και Αρ. 9 για τα δικαιώματα των παιδιών με αναπηρία.

33. Αφετηρία θα πρέπει να είναι οι **Καταληκτικές Παρατηρήσεις** των πιο πάνω Επιτροπών, κατά την εξέταση των αντίστοιχων Εκθέσεων της Κύπρου, όπως παρατίθενται πιο κάτω:

33.1 Η **Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού**, από το 2012¹⁶ συστήνει τα εξής (παρ.38-39):

- i. Την **υιοθέτηση ενός σαφούς νομοθετικού ορισμού της ενιαίας εκπαίδευσης** και τη λήψη μέτρων, περιλαμβανομένων των εύλογων προσαρμογών, σε όλα τα σχολεία, ώστε τα παιδιά με αναπηρία να είναι σε θέση να ασκούν το δικαίωμά τους στην εκπαίδευση με τη συμπερίληψή τους στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα, εκφράζοντας, παράλληλα, έντονη ανησυχία για τις ελλείψεις στην προσβασιμότητα που χαρακτηρίζουν τα σχολεία.
- ii. Τη δημιουργία ενός συστήματος εκπαίδευσης που εγγυάται, **στη θεωρία και στην πράξη, το σεβασμό στη διαφορετικότητα.**
- iii. Την προαγωγή, ανάπτυξη και διασφάλιση **έγκαιρης παιδικής παρέμβασης και εκπαίδευσης** (early childhood development and education) για παιδιά έως την ηλικία των 4 ετών, ιδίως όταν αυτά είναι σε κίνδυνο καθυστέρησης της ανάπτυξής τους ή έκθεσής τους σε κοινωνικοοικονομική στέρηση στη βάση και του Γενικού Σχολίου Αρ.7 (2005) της συγκεκριμένης Επιτροπής.

33.2 Η **Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία** το 2017¹⁷ έθεσε ακόμη υψηλότερα πρότυπα σχετικά με τη φοίτηση των παιδιών με αναπηρία στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα, μεταξύ άλλων, καλώντας τη Δημοκρατία:

- i. Να διασφαλίσει το δικαίωμα των παιδιών με αναπηρία σε ενιαία εκπαίδευση, σε γενικά σχολεία, σύμφωνα με το Γενικό Σχόλιο Αρ.4 (2016) της Επιτροπής (παρ.22), *ακόμα* και όταν οι γονείς των παιδιών με αναπηρία δεν συγκατατίθενται.
- ii. Να διασφαλίσει ένα **σαφές νομοθετικό πλαίσιο** για την ενιαία εκπαίδευση και την παρακολούθηση της εφαρμογής της, με σκοπό την **πλήρη αντικατάσταση της διαχωριστικής από την ενιαία εκπαίδευση** (παρ.50).
- iii. Να διασφαλίσει ένα επαρκώς χρηματοδοτούμενο, σαφές και στοχευμένο σχέδιο δράσης για την **πρόσβαση σε εύλογες προσαρμογές, την επιμόρφωση και κατάρτιση των εκπαιδευτικών**, καθώς και τη **διασφάλιση, σταδιακά, ότι, όλα τα παιδιά με αναπηρία είναι σε θέση να ασκήσουν το δικαίωμά τους στην ενιαία εκπαίδευση.**

¹⁶https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/CYP/CO/3-4&Lang=En

¹⁷https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/CYP/CO/1&Lang=En

- iv. Να διασφαλίσει την ίση πρόσβαση ατόμων με αναπηρία σε *όλα τα επίπεδα* και όλους τους τύπους εκπαίδευσης και εκπαιδευτικών εγκαταστάσεων, βάσει του Γενικού Σχολίου Αρ.4 (2016) αλλά και των στόχων 4.5 και 4(α) Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Γ.4 Εθνική Νομοθεσία σε σχέση με την Εκπαίδευση και εγκύκλιες οδηγίες ΥΠΠ

34. Η νομοθεσία που διέπει το υφιστάμενο εκπαιδευτικό σύστημα από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας μέχρι σήμερα δεν είναι ενιαία, ούτε ως προς το περιεχόμενο, ούτε ως προς τη φιλοσοφία. Αντίθετα, τα διάφορα εκπαιδευτικά ζητήματα ρυθμίζονται μέσα από διαφορετικούς Νόμους και από τους δυνάμει αυτών εκδιδόμενους Κανονισμούς, καθένας εκ των οποίων είναι διατυπωμένος, συνήθως, σύμφωνα με την ιδιότητα του τελικού αποδέκτη ανά περίπτωση, π.χ. Ο περί Στοιχειώδους Εκπαίδευσης Νόμος (ΚΕΦ.166), Οι περί Λειτουργίας Δημόσιων Σχολείων Δημοτικής Εκπαίδευσης Κανονισμοί, Οι περί Λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης Κανονισμοί, Οι περί Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης (Υποχρεωτική Φοίτηση και Παροχή Δωρεάν Παιδείας) Νόμοι του 1993 έως 2019, Ο περί Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμος [Ν.113(Ι)/1999, όπως τροποποιήθηκε] (ο οποίος απευθύνεται σε παιδιά με αναπηρία ή/και σε παιδιά που εμπίπτουν στη μέχρι προ τινός αντίληψη περί εξυπηρέτησης «ειδικών αναγκών»), Οι περί Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Κανονισμοί, Ο περί Σχολικών Εφορειών Νόμος του 1997 [Ν. 108(Ι)/1997, όπως τροποποιήθηκε] (ο οποίος εφαρμόζεται σε περιπτώσεις πρόσληψης σχολικών βοηθών/συνοδών για παιδιά που λαμβάνουν Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση στη βάση των προνοιών άλλου Νόμου), Οι περί Ιδιωτικών Σχολείων και Φροντιστηρίων Νόμοι του 1971 μέχρι 2012 (οι πρόνοιες των οποίων εφαρμόζονται για μαθητές Ιδιωτικών Σχολείων, αλλά καταργούνται όσον αφορά τα ιδιωτικά φροντιστήρια), Ο περί Διεξαγωγής των Παγκύπριων Εξετάσεων Πρόσβασης στα Ανώτερα και Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΑΑΕΙ) της Κύπρου και Ελλάδας Νόμος του 2017, Ο περί προσφύγων Νόμος του 2000 (ο οποίος περιλαμβάνει πρόνοιες για ζητήματα της εκπαίδευσης μεταναστών) κ.ά. Οι πιο πάνω αναφορές αποτελούν ενδεικτικά παραδείγματα και δεν είναι εξαντλητικές. Ως αποτέλεσμα, **η νομοθεσία είναι σαφώς κατακερματισμένη, με όλες τις συνεπακόλουθες συνέπειες ως προς τη συνοχή του θεσμικού πλαισίου και την αποτελεσματικότητα των πολιτικών που υιοθετούνται και των πρακτικών που εφαρμόζονται.**

35. Σε σχέση με τον περί Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμο [Ν.113(Ι)/1999, όπως τροποποιήθηκε]¹⁸, ο οποίος, σύμφωνα με την εξαγγελία του Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού, θεωρείται πλέον

¹⁸ http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/1999_1_113/full.html

αναχρονιστικός και επιβάλλεται η αναθεώρηση του, έχω ασχοληθεί εκτενώς και παρέθεσα αναλυτικά σχόλια σε Εκθέσεις/ Θέσεις/ Τοποθετήσεις/ Πορίσματα κ.ά. κείμενα που έχω δημοσιοποιήσει κατά καιρούς και τα οποία βρίσκονται αναρτημένα στην ιστοσελίδα του Γραφείου μου (<http://www.childcom.org.cy/>) στο σύνδεσμο «*Επίσημες Θέσεις, Εκθέσεις και Πορίσματα της Επιτρόπου*»¹⁹. Επομένως, για τον σκοπό της παρούσας Θέσης δεν θα αναφερθώ αναλυτικά στις πρόνοιες του συγκεκριμένου Νόμου.

36. Το ΥΠΠ, κατά καιρούς, προβαίνει σε αποσπασματική αναθεώρηση συγκεκριμένων Νόμων ή/και Κανονισμών, χωρίς όμως αυτές οι τροποποιήσεις να εντάσσονται σε ένα ενιαίο πλαίσιο προσέγγισης της εκπαίδευσης γενικά. Για παράδειγμα, εκκρεμεί ενώπιον της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παιδείας και Πολιτισμού η συζήτηση επί του Νομοσχεδίου με τίτλο «Νόμος που ρυθμίζει την Ίδρυση και Λειτουργία Ιδιωτικών Σχολείων και άλλα Συναφή Θέματα του 2016», το οποίο περιλαμβάνει και πτυχές της εκπαίδευσης παιδιών με αναπηρία, χωρίς όμως να έχει διεξαχθεί, παράλληλα, οποιαδήποτε συζήτηση για τροποποίηση των προνοιών του περί Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμου, ως προς την παροχή ειδικής εκπαίδευσης σε ιδιωτικά σχολεία.

37. Περαιτέρω, το ΥΠΠ κατά καιρούς, προβαίνει σε διαμόρφωση στρατηγικών και δράσεων που απευθύνονται σε ευάλωτες (at risk) ομάδες του μαθητικού πληθυσμού, όπως για παράδειγμα, σε περιπτώσεις παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία. Τα τελευταία τρία χρόνια το ΥΠΠ δημοσιοποίησε στρατηγικές και σχέδια δράσης, όπως το «Κείμενο πολιτικής για την ένταξη των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία στο Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα» (2016), η πρόσφατη εξαγγελία με τίτλο «Δράσεις του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για την Ένταξη των Παιδιών με Μεταναστευτική Βιογραφία στο Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα» (31/10/2018), το Έργο «Μέτρα για Βελτίωση Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Ένταξης Παιδιών Τρίτων Χωρών στην Κύπρο» (2017-2018) κ.ά. Οι πιο πάνω δράσεις/ στρατηγικές, πέραν της χαρτογράφησης του μεταναστευτικού μαθητικού πληθυσμού, αναφέρονται στην «εφαρμογή ολιστικής προσέγγισης για την ένταξη των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία, με προσαρμογή στις ανάγκες της κάθε βαθμίδας εκπαίδευσης», «παροχή στήριξης στη γλώσσα», «πρόσθετη ενίσχυση σε επιμέρους γνωστικά αντικείμενα/μαθήματα» κ.ά. Όπως αναφέρθηκε από ανώτερους λειτουργούς του ΥΠΠ στη διάρκεια των Πολυθεματικών συναντήσεων με τους εκπροσώπους του Ευρωπαϊκού Φορέα, για την ανάπτυξη των εν λόγω δράσεων κλήθηκε ξεχωριστή ομάδα εμπειρογνώμωνων, οι οποίοι, όμως, δεν είχαν οποιονδήποτε συντονισμό με τους εμπειρογνώμονες του Ευρωπαϊκού Φορέα που ανάλαβαν τη διατύπωση Συστάσεων για τη διαμόρφωση νέας πολιτικής προς την κατεύθυνση της ενιαίας εκπαίδευσης. Αυτό είναι

¹⁹ Βλέπε υποσημείωση αρ.1

οξύμωρο, αφ' ης στιγμής η φιλοσοφία της ενιαίας εκπαίδευσης, με τις προτεινόμενες δομές υποστήριξης, αφορά το σύνολο του μαθητικού πληθυσμού και, ειδικότερα, τις ευάλωτες ομάδες, ανάμεσα στις οποίες οι εμπειρογνώμονες του Ευρωπαϊκού Φορέα έχουν συμπεριλάβει τα παιδιά με μεταναστευτική βιογραφία. Διευκρινίζω ότι, η πρόσκληση ειδικών εμπειρογνομόνων για θέματα ένταξης παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία αποτελεί μια θετική πρακτική. Το πρόβλημα, όμως, δημιουργείται αφ' ης στιγμής δεν υπήρξε οποιαδήποτε συνεργασία αυτής της ομάδας ειδικών με τους εμπειρογνώμονες που ανέλαβαν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση για την ενιαία εκπαίδευση και, συνεπακόλουθα, ούτε οποιαδήποτε συνεργασία κατά τη συγγραφή του νομοσχεδίου. Επομένως, είναι εύλογο να διερωτάται κάποιος **κατά πόσο, στη διάρκεια του δημόσιου διαλόγου για την προώθηση εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, έχουν καταγραφεί οι πραγματικές ανάγκες όλων των ευάλωτων ομάδων** (στις οποίες γίνεται συνοπτική αναφορά στην παράγραφο 9) **και κατά πόσο το προτεινόμενο νομοσχέδιο ανταποκρίνεται στο εύρος αυτών των αναγκών.**

38. Επιπρόσθετα, δεδομένου ότι, το ΥΠΠ φαίνεται να προσανατολίζεται προς την κατεύθυνση της ενιαίας εκπαίδευσης (που αφορά όλα τα παιδιά, όχι μόνο τα παιδιά με αναπηρία) και σε αυτό στοχεύει ο Νόμος-πλαίσιο, θεωρώ προβληματικό το γεγονός ότι, το ΥΠΠ προχωρεί σε κατάργηση *μόνο* του περί Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμου (αντικαθιστώντας τον με έναν Νόμο-πλαίσιο που αφορά όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές του Κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος), χωρίς, όμως, να προβαίνει σε αντίστοιχες ρυθμίσεις στους συναφείς Νόμους που αναφέρθηκαν στην παράγραφο 34 πιο πάνω ή/και σε άλλους και οι οποίες αφορούν πραγματικά και ουσιαστικά το εκπαιδευτικό σύστημα στην Κύπρο.

Δ. Διαπιστώσεις – Συμπεράσματα – Εισηγήσεις

39. Η **ανάγκη για δημιουργία ενός σαφούς, ολοκληρωμένου και απαλλαγμένου από διακρίσεις νομικού πλαισίου για την ενιαία εκπαίδευση**, όπως αυτή ορίζεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού και στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για Άτομα με Αναπηρία, αναδεικνύεται διαχρονικά, τόσο μέσα από τις συστάσεις της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού και της Επιτροπής για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, όσο και μέσα από τις Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Φορέα. Έχω υποδείξει επανειλημμένα αυτή την ανάγκη, μέσα από Θέσεις και Εκθέσεις μου που δημοσιοποιήθηκαν κατά καιρούς²⁰.

²⁰ Βλέπε υποσημείωση αρ.1

40. Προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση, δεν μπορούν παρά να χαιρετίζονται ως σημαντικές και θετικές εξελίξεις. Ως εκ τούτου, καταρχάς, χαιρετίζω την προσπάθεια που καταβάλλει το ΥΠΠ για τη διαμόρφωση νέας πολιτικής και επαναπροσδιορισμό της νομοθεσίας.
41. Οι διαπιστώσεις μου εστιάζονται σε **δύο άξονες: (Α) Στον σκοπό και τον προσδιορισμό της εξαγγελθείσας μεταρρύθμισης και (Β) Στον προσανατολισμό προς την πορεία της ενιαίας εκπαίδευσης.**
42. Σε σχέση με τον **σκοπό και τον προσδιορισμό της εξαγγελθείσας μεταρρύθμισης**, υπενθυμίζω ότι, σύμφωνα με την εξαγγελία του Υπουργού, στις 18/10/2017, η διαβούλευση είχε τίτλο: **«Διαμόρφωση μιας νέας πολιτικής που να διέπει την εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρίες στο εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου»** (βλ.παρ.5 πιο πάνω). Στη συνέχεια, ο τίτλος διευρύνθηκε για να συμπεριλάβει και παιδιά με **«άλλες εκπαιδευτικές ανάγκες»** (βλ.παρ.6 πιο πάνω), ενώ διευκρινίστηκε ότι, **«η υφιστάμενη νομοθεσία και οι πρακτικές που ακολουθούνται στον χώρο της εκπαίδευσης των παιδιών με ειδικές ανάγκες, παρά το ότι αναπροσαρμόστηκαν κατά καιρούς την τελευταία εικοσαετία, χρειάζονται αναθεώρηση»**, επομένως, σκοπός της μεταρρύθμισης ήταν η διαμόρφωση ενός νομικού πλαισίου **«προς αντικατάσταση των περί Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμων του 1999 έως 2014»** (βλ.παρ.6 πιο πάνω). **Με τη συνδρομή των εμπειρογνομόνων του Ευρωπαϊκού Φορέα, η αναθεώρηση της μεταρρύθμισης πήρε διαστάσεις «ενιαίας εκπαίδευσης», όχι απλά ως αντικατάσταση της «ειδικής εκπαίδευσης», αλλά ως διεύρυνση της αντίληψης για «παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης σε όλους», ώστε να συμπεριλάβει ισότιμες ευκαιρίες πρόσβασης στην εκπαίδευση για όλα τα παιδιά, με ειδικότερες ρυθμίσεις ως προς την άρση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν, κυρίως, οι ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.**
43. Παρόλο που, στην πορεία της διαβούλευσης, οι δύο πιο πάνω άξονες αντιμετωπίστηκαν από το ΥΠΠ ως μία συνεκτική οντότητα, εντούτοις, θεωρώ ότι δημιουργήθηκε μια ευδιάκριτη σύγχυση στους πολίτες και, ειδικότερα, σε όσους συμμετείχαν στη διαβούλευση (δηλαδή, κυρίως, οργανώσεις αναπήρων), εξαιτίας της «παρέκκλισης» του ΥΠΠ από τον αρχικά διατυπωμένο σκοπό («για παιδιά με αναπηρίες»). Περαιτέρω, αναμένω ότι, ακόμη μεγαλύτερη σύγχυση, ενδεχομένως, να δημιουργηθεί σε άτομα ή/και οργανωμένα σύνολα που δεν συμμετείχαν στη διαβούλευση, είτε επειδή δεν κλήθηκαν είτε, επειδή, δεν είχαν αντιληφθεί ότι εμπίπτουν στο φάσμα των επηρεαζόμενων πολιτών, αφού θεώρησαν ότι ο αρχικός ορισμός της εξαγγελίας της μεταρρύθμισης δεν τους αφορούσε. Αυτό είναι το κυριότερο πρόβλημα που εντοπίζω, σε σχέση με τον προσδιορισμό του σκοπού της μεταρρύθμισης, το οποίο, επηρεάζει και την

υλοποίηση του δημόσιου διαλόγου, αφ' ης στιγμής η διαβούλευση αρχικά αφορούσε «παιδιά με αναπηρίες» σε σχέση με την εκπαίδευσή τους, ενώ κατέληξε να ενσαρκωθεί σε νομοσχέδιο που αφορά «όλα τα παιδιά», σύμφωνα με τον ορισμό της ενιαίας εκπαίδευσης στο άρθρο 2(1) του νομοσχεδίου.

44. Σε σχέση με τον **προσανατολισμό του ΥΠΠ προς την πορεία της ενιαίας εκπαίδευσης**, τόσο οι αρμόδιες Επιτροπές των Ηνωμένων Εθνών (Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού και Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία), όσο και οι εμπειρογνώμονες του Ευρωπαϊκού Φορέα, κατέστησαν απόλυτα σαφή τον στόχο της μετάβασης στην ενιαία εκπαίδευση, καθορίζοντας ρητά ότι, αυτό συνεπάγεται τη σταδιακή μεταφορά και φοίτηση όλων των παιδιών στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα. Επίσης, τονίζεται ότι, όλα τα παιδιά, αλλά και, ειδικότερα, τα παιδιά με αναπηρία, θα πρέπει να εκφράζουν άποψη σε κάθε ζήτημα που τα αφορά και να συμμετέχουν ενεργά στη λήψη αποφάσεων.
45. Το νομοσχέδιο με τίτλο «Ο περί Ενιαίας Εκπαίδευσης (Δομές Υποστήριξης) Νόμος του 2019 που τέθηκε ενώπιόν μου, και το οποίο αποτελεί επιστέγασμα της διαβούλευσης του ΥΠΠ, θα πρέπει, καταρχήν, να διαμορφωθεί με τρόπο που **να αντικατοπτρίζει ξεκάθαρα τις βασικές αρχές της ενιαίας εκπαίδευσης (δηλαδή, να ανταποκρίνεται στη φιλοσοφία και τη δικαιωματική προσέγγιση των διεθνών Συμβάσεων που προαναφέρθηκαν) και να αποτελεί απόρροια των Συστάσεων του Ευρωπαϊκού Φορέα (ως ελάχιστη δεσμευτική προϋπόθεση)**, σύμφωνα με την εξαγγελία της μεταρρύθμισης.
46. Χωρίς να επιδιώκεται, σε αυτό το στάδιο, η κατ' άρθρο ανάλυσή του, κρίνω σκόπιμο να τονίσω, κατά τρόπο συνοπτικό, τις ακόλουθες επιφυλάξεις και ανησυχίες μου σχετικά με το προτεινόμενο νομοσχέδιο, επιφυλασσόμενη να επανέλθω, όταν το νομοσχέδιο οριστικοποιηθεί και παρουσιαστεί ως ολοκληρωμένο πλαίσιο, μαζί με τους προνοούμενους από αυτό, Κανονισμούς.
47. Το νομοσχέδιο από μόνο του, ως έχει παρουσιαστεί, δεν συνιστά αυτοτελές κείμενο που να μπορεί να επιφέρει την επιδιωκόμενη μεταρρύθμιση. Όπως έχω προαναφέρει, πρόκειται για έναν Νόμο-πλαίσιο, δηλαδή ένα **συνοπτικό περίγραμμα το οποίο, δυνητικά, υπό προϋποθέσεις που δεν έχουν ακόμα οριστεί, επαναπροσδιορίζει έννοιες, διαδικασίες και επίπεδα στήριξης στην εκπαίδευση**. Όμως, στην παρούσα μορφή και με το συγκεκριμένο περιεχόμενο, **δεν μπορεί να εξακριβωθεί κατά πόσο θα διασφαλιστεί η συμβατότητα της ρύθμισης με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις δύο Συμβάσεις**, αφού δεν είναι ακόμα γνωστές οι λεπτομερείς ρυθμίσεις του προτεινόμενου πλαισίου, δεδομένης της απουσίας των σχετικών Κανονισμών εφαρμογής του. **Θεωρώ απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή του, την κατάρτιση και προώθηση και των σχετικών Κανονισμών, αφού από**

μόνος του ο Νόμος, ως Νόμος-πλαίσιο (framework law), είναι ανεφάρμοστος. Ως εκ τούτου, θεωρώ ότι **το νομοσχέδιο δεν μπορεί να προωθηθεί χωρίς τους εφαρμοστικούς Κανονισμούς (implementing regulations).** Διευκρινίζεται ότι, από απόψεως μεθοδολογίας, είναι απόλυτα θεμιτή η προσέγγιση ενός Νόμου-πλαισίου που να καθορίζει τις βασικές αρχές και γενικές ρυθμίσεις και ο οποίος να περιέχει τις αναγκαίες πρόνοιες (enabling provisions) για λεπτομερή ρύθμιση, με Κανονισμούς, των επιμέρους θεμάτων. Όμως, σε τέτοια περίπτωση, ο Νόμος-πλαίσιο και οι σχετικοί Κανονισμοί προωθούνται ταυτόχρονα.

48. Ενόψει των πιο πάνω, και δεδομένου ότι, το νομοσχέδιο αποτυπώνει τις κυριότερες αρχές στις οποίες θα βασιστούν οι Κανονισμοί που αναμένεται να καταρτιστούν, οι πιο κάτω γενικές παρατηρήσεις μου αφορούν, ακριβώς, στις βασικότερες αρχές και αξίες που θεωρώ ότι αναμένεται να αναδείξει και να διαφυλάξει.
49. Ειδικότερα, μεταξύ άλλων, πρέπει να αποτυπωθεί πιο ξεκάθαρα η έννοια της **ενιαίας εκπαίδευσης, ως η έννοια αυτή κατοχυρώνεται μέσα από τις προαναφερθείσες διεθνείς Συμβάσεις και τις Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Φορέα.**
50. Οι έννοιες «φραγμοί μάθησης», «εύλογες προσαρμογές», «καθολικός σχεδιασμός» από τη μία παρουσιάζουν **ελλείψεις συγκριτικά με τους αντίστοιχους νομικούς όρους και τη δικαιωματική προσέγγιση** που πρέπει να υιοθετείται, ενώ, από την άλλη, εγείρονται ερωτηματικά αναφορικά με τη σιωπή του νομοσχεδίου, σχετικά με έννοιες όπως «προσβασιμότητα» και «διάκριση με βάση την αναπηρία» ή «διάκριση» με βάση άλλα προστατευόμενα χαρακτηριστικά.
51. Δεν πρέπει να δίνεται η εντύπωση μιας στατικής κατηγοριοποίησης παιδιών βάσει του βαθμού στήριξης τον οποίον χρήζουν. Αντίθετα, πρέπει να αποτυπώνεται η δυναμική ενός αναμορφωμένου εκπαιδευτικού συστήματος, μέσα από **ξεκάθαρους μηχανισμούς παρακολούθησης της εξελικτικής πορείας κάθε μαθητή στην ενιαία εκπαίδευση και να παρέχονται εγγυήσεις για τον σαφή προσδιορισμό των αναγκών κάθε μαθητή και για την έγκυρη αξιολόγηση της προόδου του.**
52. Η πρόταση για υιοθέτηση νομοθεσίας για την ενιαία εκπαίδευση ανεξάρτητα από το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο που αφορά, γενικότερα, την εκπαίδευση (δημόσια και ιδιωτική σε όλες τις βαθμίδες), **χωρίς οποιαδήποτε αναφορά ή παραπομπή στις υφιστάμενες νομοθεσίες και διασύνδεσή τους, εγείρει από μόνη της προβληματισμό ως προς την έννοια της ενιαίας**

εκπαίδευσης, αλλά και την αποτελεσματικότητα του προτεινόμενου νομοσχεδίου.

53. Ο ηλικιακός περιορισμός του πεδίου εφαρμογής του προτεινόμενου νομοσχεδίου, καθώς και η αναφορά σε βαθμίδες εκπαίδευσης από την προδημοτική και όχι από το νηπιαγωγείο ή και νωρίτερα (π.χ. άρθρο 2, «παιδί», «ενιαία εκπαίδευση»), **εγείρει έντονο προβληματισμό, αναφορικά με τη συμμόρφωση του Κράτους με τις Καταληκτικές Παρατηρήσεις των Επιτροπών των Ηνωμένων Εθνών (Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού και Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία) και τις Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Φορέα για διασφάλιση της έγκαιρης παιδικής παρέμβασης και εκπαίδευσης, καθότι, δεν καλύπτονται από το πεδίο του νομοσχεδίου παιδιά ηλικίας κάτω των τριών ετών.**
54. Αντίστοιχος προβληματισμός εγείρεται σχετικά με τον περιορισμό των δικαιωμάτων των γονέων, καθότι, αντίθετα προς τα προβλεπόμενα ακόμα και στον υφιστάμενο Ν.113(Ι)/1999 και τους Κανονισμούς 186/2001 ως έχουν τροποποιηθεί, **στο νομοσχέδιο δεν προβλέπεται η συμμετοχή των γονέων με την παρουσία τους σε κάθε εξέταση, αξιολόγηση και συνεδρίαση που αφορά τα παιδιά τους (άρθρο 16)** [παρόλο που αναφέρεται στο Επεξηγηματικό Σημείωμα ότι «*οι απόψεις τους θα λαμβάνονται υπόψη κατά τη διαδικασία αξιολόγησης και λήψης απόφασης*»]. Εντούτοις, στο νομοσχέδιο αναφέρεται ότι, οι γονείς θα ενημερώνονται σχετικά με την επικείμενη αξιολόγηση και τα αποτελέσματά της, το δικαίωμα ένστασης, πρόσβασης στα δεδομένα, πληροφορίες και αξιολογήσεις που αφορούν στο παιδί τους ή και ότι, θα δικαιούνται να προβαίνουν σε παραστάσεις και να προσκομίζουν στοιχεία και εισηγήσεις σχετικά με την αξιολόγηση και το πρόγραμμα εκπαίδευσης του παιδιού τους, **χωρίς, όμως, να προβλέπεται δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη απόφασης.** Από την άλλη, φαίνεται να προβλέπονται υποχρεώσεις των γονέων για συμμετοχή στη διαδικασία της εκπαίδευσης και παροχής στήριξης, οποιουδήποτε επιπέδου στο παιδί τους, γεγονός το οποίο αμφισβητείται κατά πόσο θα πρέπει να προβλέπεται κατά αυτόν τον τρόπο σε έναν Νόμο που αφορά την ενιαία εκπαίδευση. Και αυτό διότι, ένας τέτοιος Νόμος δεν θα πρέπει να αποβλέπει στον προσδιορισμό των γονικών ευθυνών έναντι των παιδιών, αλλά των ευθυνών του Κράτους έναντι των παιδιών.
55. Επιπλέον, θεωρώ σημαντική την παράλειψη αναφοράς σε ζητήματα που άπτονται της διαδικασίας παραπομπής παιδιών και της παραχώρησης γονικής συναίνεσης, καθώς, επίσης, την απουσία αναφοράς σε ζητήματα επαγγελματικής ευθύνης ή/και δημιουργίας μέτρων λογοδοσίας, για ενίσχυση των μαθησιακών αποτελεσμάτων όλων των μαθητών.

56. Περαιτέρω, ενώ το νομοσχέδιο περιλαμβάνει τον ορισμό της ενιαίας εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, περιλαμβανομένης της Ανώτερης και Ανώτατης εκπαίδευσης, στη συνέχεια ρυθμίζει τα διάφορα θέματα ή επιβάλλει υποχρεώσεις μόνο αναφορικά με τη Δημοτική και Μέση Δημόσια εκπαίδευση και δεν επιβάλλει υποχρεώσεις ή ρυθμίσεις σε ό,τι αφορά την Ιδιωτική εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες, καθώς και την Ανώτερη και Ανώτατη που παρέχεται από ιδρύματα του δημοσίου.

57. Ολοκληρώνοντας τις παρατηρήσεις μου, υπενθυμίζω ότι, στη σχετική Σύνοψη²¹ που δημοσιοποίησα το 2018, τόνισα τα εξής:

«για την αποτελεσματική διαμόρφωση μιας νέας πολιτικής που να διέπει την εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία ή άλλες εκπαιδευτικές ανάγκες στο εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου, οι συναφείς Νόμοι πρέπει να διασφαλίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή των υποχρεώσεων της Δημοκρατίας, όπως αυτές απορρέουν από Διεθνείς Συμβάσεις. Εξυπακούεται ότι, η διαμόρφωση μιας νέας Νομοθεσίας [...] πρέπει να περιλαμβάνει ρυθμιστικές διατάξεις σε σχέση με συναφή θέματα, τα οποία υπόκεινται σε ξεχωριστούς Νόμους, όπως είναι, για παράδειγμα, η εφαρμογή Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης στα Ιδιωτικά Σχολεία, η παραχώρηση διευκολύνσεων στα πλαίσια διεξαγωγής των Παγκύπριων Εξετάσεων, ο καθορισμός σχεδίων υπηρεσίας σχολικών βοηθών κ.λπ. Επιβάλλεται, επομένως, να γίνει ολοκληρωμένη αξιολόγηση όλων των σχετικών Νόμων, πολιτικών και διοικητικών πρακτικών (π.χ. της Νομοθεσίας περί διεξαγωγής Παγκύπριων Εξετάσεων, ώστε να συνάδει με τις θεσμοθετημένες πρόνοιες για παραχώρηση διευκολύνσεων ή/και απαλλαγών σε παιδιά με αναπηρία, της Νομοθεσίας που ρυθμίζει την ίδρυση και λειτουργία Ιδιωτικών Σχολείων, ώστε να διασφαλίζονται οι αναγκαίες πρόνοιες σε σχέση με τα κριτήρια εισδοχής και την εκπαίδευση παιδιών με αναπηρία ή άλλες εκπαιδευτικές ανάγκες σε ιδιωτικά σχολεία, της Νομοθεσίας περί Σχολικών Εφορειών, ώστε να θεσμοθετηθούν οι όροι εντολής της Επιτροπής Πρόσληψης Σχολικών Βοηθών και να καθοριστούν σχέδια υπηρεσίας για σχολικούς βοηθούς, κ.ά.)» (σ.10)

Επισημαίνω ότι, αυτή η προσέγγιση αποτελεί **απαραίτητη προϋπόθεση, ώστε να θεωρείται ενιαίο το εκπαιδευτικό σύστημα.**

²¹ «Σύνοψη των απόψεων της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού στα πλαίσια της Διαβούλευσης για τη διαμόρφωση νέας πολιτικής για την εξυπηρέτηση των αναγκών των παιδιών με αναπηρία ή άλλες εκπαιδευτικές ανάγκες» (Ιανουάριος 2018). Η Σύνοψη βρίσκεται αναρτημένη στην ιστοσελίδα της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού www.childcom.org.cy στο σύνδεσμο «Επίσημες Θέσεις, Εκθέσεις και Πορίσματα της Επιτρόπου».

58. Επομένως, με βάση τις πιο πάνω παρατηρήσεις μου, θεωρώ ότι, **το όλο θέμα της ενιαίας εκπαίδευσης πρέπει να ρυθμιστεί νομοθετικά με σαφήνεια, διαφάνεια και με όλες τις απαιτούμενες εγγυήσεις σε ό,τι αφορά την αποτελεσματικότητά του.** Μόνο με σωστές μεταβατικές διατάξεις και ξεκάθαρα χρονοδιαγράμματα μπορεί να εξασφαλιστεί, με συνέπεια, μια ομαλή μετάβαση στην ενιαία εκπαίδευση. Σίγουρα, αρκετά από τα θέματα αυτά θα ρυθμιστούν με τους Κανονισμούς, αλλά ο Νόμος-πλαίσιο (framework law) πρέπει να παρέχει τη σχετική δυνατότητα (enabling provisions). Επομένως, στη βάση των όσων έχω αναφέρει πιο πάνω, **θεωρώ ότι, ο Νόμος και οι Κανονισμοί θα πρέπει να προωθηθούν ταυτόχρονα.**

59. Οι πιο πάνω παρατηρήσεις υποβάλλονται σε αυτό το στάδιο, για σκοπούς υποβοήθησης της διαδικασίας διαβούλευσης την οποία έχει ξεκινήσει το ΥΠΠ, επί θεμάτων γενικών αρχών, και επιφυλάσσομαι για την υποβολή συγκεκριμένων και εμπειριστατωμένων απόψεών μου επί του νομοσχεδίου και των σχεδίων Κανονισμών, όταν μου διαβιβαστούν για απόψεις.

Ε. Κατακλείδα

60. Η παρούσα Θέση διαβιβάζεται στον Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού, για ενέργειες στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων του. Παράλληλα, κοινοποιείται στην Αναπληρώτρια Γενική Διευθύντρια του ΥΠΠ, για ενημέρωση, και στον Πρόεδρο και Μέλη της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παιδείας και Πολιτισμού και την Πρόεδρο και Μέλη της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Ίσων Ευκαιριών μεταξύ Ανδρών και Γυναικών, για σκοπούς κοινοβουλευτικού ελέγχου. Κοινοποιείται, επίσης, σε όλες τις Οργανώσεις που αποτάθηκαν σε μένα για απόψεις επί του θέματος.²²

Λήδα Κουρσουμπά
Επίτροπος Προστασίας των
Δικαιωμάτων του Παιδιού

Λευκωσία, Μάρτιος 2019

Αρ. Φακ.:

ΓΕΠ 7.16.02
ΓΕΠ 11.11.29

²² Η παρούσα Θέση βρίσκεται αναρτημένη στην ιστοσελίδα της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού www.childcom.org.cy στο σύνδεσμο «Επίσημες Θέσεις, Εκθέσεις και Πορίσματα της Επιτροπής».